

MŰEMLÉK- VÉDELÉM

LXI. évf. 2017 6. szám Ára: 850 Ft

MŰEMLÉKVÉDELEM

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM FOLYÓIRATA

LXI. évf.

2017

6. szám

Alapította: Gerő László

Szerkesztőbizottság: Bozóki Lajos, Galik Gábor, Krähling János, Ritoók Pál,
Ujlaki Zsuzsánna, Velladics Márta, Veöreös András

Főszerkesztő: Vukoszávlyev Zorán

Szerkesztőségi asszisztens: Lengyel Zita

Szerkesztőség: Miniszterelnökség – Társadalmi és Örökségvédelmi Üggyekért, valamint Kiemelt Kulturális Beruházásokért Felelős
Helyettes Államtitkárság – Kulturális Örökségvédelmi és Kiemelt Fejlesztési Főosztály
1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.

Telefon: 795-3273, e-mail: zita.lengyel2@me.gov.hu

Előfizetésben terjeszti az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. Előfizetési díj 2017. évre: 4680,- Ft
Példányonként megvásárolható az ÉTK Kft. könyvesboltjában (1074 Budapest, Hársfa u. 21.) és bizományosoknál
(FUGA; TERC Kft.; Írók boltja). Egy szám ára: 850,- Ft

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENT

Vukoszávlyev Zorán: Műemlékvédelem és integritás / <i>Protection of Historic Monuments and integrity</i>	229
Fülöp András: Egy barokk templom Somogy és Tolna határán. Adatok a kányai római katolikus templom építéstörténetéhez / <i>A baroque church on the borderline of Somogy and Tolna County. Datas on the history of the Roman Catholic Church in Kánya</i>	233
Gál-Hevér Dominika - Gál Szabolcs: 'Közösségben az Úr asztalánál' – Református templomok építésze a két világháború közötti Magyarországon / <i>In community at the Lord's table - The architecture of Calvinist Churches between the two world wars in Hungary</i>	244
Karácsony Rita: Külföldre kényszerült '56-os építészek életútja és munkássága – adatok egy építésztörténeti kutatásból / <i>The life and work of architects forced abroad in '56 – data from a one-year long architectural historical investigation</i>	276
Urbán Erzsébet: Fal mögé rejtve – A Salm és Schwarzenberg paloták helyreállítása új, közös fogadóépület kialakításával (Hradzsín tér, Prága, Csehország) / <i>Hidden behind the wall – Renovation of the Salm and Schwarzenberg palaces with evolving a new, shared reception building</i>	295
Rekonstruált műemlékvédelem / <i>Reconstructing monument-protection</i>	
Vukoszávlyev Zorán: A simontornyai vár 1964-75. évi helyreállítása / <i>Reconstruction works on Simontornya fortress in 1964-75</i>	310
Jelentés / <i>Report</i>	
Velladics Márta: A mi 21. századunk / <i>Our 21st century</i>	324

A folyóirat tanulmányai lektoráltak.

*A lapszám vendégszerkesztői, lektorai: Gaylhoffer-Kovács Gábor, Győr Attila, Horogszegi Tamás,
Nagy Gergely, Nagy Veronika, Praksfalvi Endre, Zsembery Ákos*

*A címlapon a két világháború között épített református templomok alaprajzainak kronologikus sora
(Gál-Hevér Dominika és Gál Szabolcs grafikája) szerepel*

Lapalapító: Miniszterelnökség

A folyóirat az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. gondozásában készül

Felelős vezető: Mohr László ügyvezető igazgató

Kiadói szerkesztő: Karácsony Tiborné kiadóvezető

1074 Budapest, Hársfa u. 21. Telefon: (06-30) 278-4247, e-mail: e.karacsony@etkft.hu

Tipográfia: WOW Stúdió Kft.

Nyomdai munkák: Séd Nyomdaipari Kft.

Azonossági szám: 11/2018

INDEX: 25 585 ISSN: 0541-2439

REKONSTRUÁLT MŰEMLEKVÉDELEM A SIMONTORNYAI VÁR 1964-75. ÉVI HELYREÁLLÍTÁSA

Építész: Horler Miklós és Mendele Ferenc
Kutató: Lócsy Erzsébet

Vukoszávlyev Zorán PhD

Építész, műemlékvédelmi szakmérnök. Egyetemi docens a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken. 2017-től a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelmi és Kiemelt Fejlesztési Főosztály helyettes vezetője, a Műemléki és Régészeti Osztály vezetője. 2015-17 között a Műemléki Tanácsadó Testület elnöke.
E-mail: zoran.vukoszavlyev@gmail.com

RECONSTRUCTING MONUMENT-PROTECTION ECONSTRUCTION WORKS ON SIMONTORNYA FORTRESS IN 1964-75

“...The Castle of Simontornya founded in the 13th century is one of the cultural centers of Tolna County nowadays. The episodes of its long, diverse and vicious history – according to the intent of the monument’s renovation – should be read off the castle’s walls, windows, doors, indoors and external mass. A renovation of the monument in the last century would have create a “beautiful”, but a simulated renaissance castle or a romantic Anjou-aged knight’s castle. The Castle of Simontornya is none of them – and it is each of them at the same time. It is demonstrating authentic signs of the past’s glory and tragedy in all of its details, by the interpretation of this history as well as with its cultural function intends to serve the development of our national identity.” / Such as we could see the master composition of the self-portrait – returning to two elements of the critical line: the playfulness of the doors and windows would like to represent the variegation of the architect’s viable ways on methods of reconstruction. Do not forget: we are just in few years after the Venice Carter of 1964. The artistic ambition however hardens into a haggard attitude in the case of the long ago ruined northern parts of the building. But now, contemplating on this diversification, an artistic greatness reveals. A didactic engineer – a sensitive composer. Somebody, who creates dreams from constellations – somebody, who realizes realities materialistic. Clarifies narrowly – narrate variations. Personally conspiratorial – extremely authentic. The Castle of Simontornya standing in front of us is none of them – and all of them at the same time.

„A simontornyai vár iránti történeti érdeklődés a XVIII. század végétől kezdve nyomon követhető a különböző topográfiai és történeti művekben. Már 1865-ben, a magyar műemlékvédelem hajnalán, Rómer Flóris készítette róla helyszíni feljegyzéseket. A vár első ábrázolásai a Vasárnapi Újság 1864. és 1890. évfolyamaiban jelentek meg, és ugyanebből az időből származnak az első fényképfelvételek is, amelyek a Műemlékek Országos Bizottsága gyűjteményébe kerültek. Az első felméréseket Csányi Károly műegyetemi tanár készítette 1909-ben.

Az 1920-as években kezdte meg kutatásait a község körörvosa, Kiss István, majd a vár és a község történetét páratlan szakszerűséggel és részletességgel feldolgozó monográfiáját 1938-ban nyomtatásban is megjelentette. Ez a munka azóta is alapvető forrása a Simontornyára vonatkozó további kutatásoknak.

1943-ban Lux Kálmán kezdeményezésére a Műemlékek Országos Bizottsága lépéseket tett a vár műemlékké nyilvánítása és a helyreállítás megindítása ügyében, de eredménytelenül. A felszabadulás után folytatódott a különböző hivatalos és társadalmi akciók a vár érdekében, melyeknek újabb lendületet adott a déli szárny tetőzetének 1954. évi beomlása.

A helyreállítási munkák első lépéseként az Országos Műemléki Felügyelőség 1960-ban elkészítette az öregtorony belső vasbeton födemeit, és egyidejűleg kisebb régészeti kutatásokat végeztetett Lócsy Erzsébet régész irányításával. Ez alkalommal kerültek napvilágra az elpusztult északi szárny lovagtermének romjai, valamint néhány tucat gótikus és reneszánsz kötödék, amelyekből már ekkor megállapítható volt, hogy a budai királyi építkezések műhelyével szoros kapcsolatban lévő, jelentékeny reneszánsz kori főúri rezidencia maradványai rejlenek a részben romba dőlt, elhanyagolt magtárépületben.

Az előzetes feltárás eredményei nyomán 1964-ben megkezdődhettek a helyreállítást előkészítő munkák. A következő két évben megtörtént a várudvar és a körítőfalak feltárása, valamint kutatások történtek a pincék és a várarak egyes pontjain, továbbra is Lócsy Erzsébet irányításával. 1967-től a további kutatásokat és helyszíni megfigyeléseket a helyreállítás tervezői, Horler Miklós és Mendele Ferenc folytatták.

A helyreállítási munkák során végzett bontások és tereprendezések során nem várt mennyiségben kerültek napvilágra a várkastély középkori és reneszánsz architektúrájának faragottkő-töredékei, amelyeket a XVIII. századi

erődítések és átalakítások alkalmával bontottak szét.

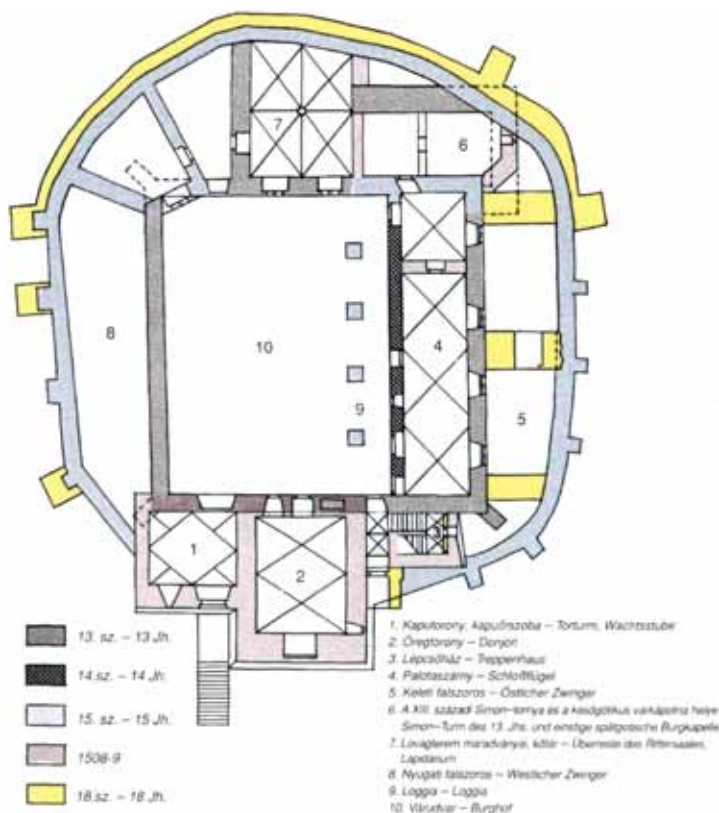
A helyreállítás egyik célkitűzése az volt, hogy a várat a fejlődő nagyközség kulturális életébe bekapcsolva újra élővé tegye, másrészt hogy az épület meglévő és feltárt részeinek s az előkerült 687 db kőtöredékek tudományos elemzése útján a vár egykori építészeti összefüggéseit rekonstruálja és bemutassa.

A simontornyai vár tudományos feldolgozásával és helyreállításával sikerült megismerni a Jagelló-kor egyik kiemelkedő személyiségének otthonát, a reneszánsz életforma hazai kereteinek jelentős példáját.

A helyreállítás egyúttal a vár hétszáz éves történetét a maga teljes történeti és morfológiai összefüggésében kívánta bemutatni, hogy az minél gazdagabban és hitelesebben tükrözze a valóságos magyar történelmet, a maga fényével és árnyaival együtt. Ezért igyekezett a töredékek helyének megkeresésével újra elénk állítani a vár fénykorának minél több részletét, de nem tüntette el a nemzeti szabadságharcok során kapott sebeit sem. Végül a modern építéssel eszközeivel alkalmassá tette arra, hogy értékeiket sérelme nélkül a mai élet is otthonra találjon benne. A helyreállított és berendezett várat 1975. június 6-án adták át az új rendeltetésének.

... A XIII. században alapított simontornyai vár ma Tolna megye egyik kulturális központja. Hosszú, változatos és vizionárságos történetének eseményeit – a műemléki helyreállítás szándéka szerint – a vár falairól, ablakairól, ajtóiról, belső tereiről és külső tömegéről kell leolvasni. A múlt század műemléki helyreállítása tán „szép”, de hamis reneszánsz várat vagy romantikus Anjou-kori lovagvárat készített volna belőle. A simontornyai vár egyik sem – és mindegyik egyszerre. Minden részletében hitelesen hordja magán a múlt nagyságának és tragikumának jeleit, melyeknek megismertetésével ugyanúgy, mint mai kulturális funkciójával, nemzeti önismertetünk fejlesztését kívánja szolgálni.” – írja Horler Miklós a vár tervezése kapcsán.¹

A simontornyai vár helyreállítása nagy elődök nyomdokain haladva valósulhatott meg. Egy stabil műemlékvédelmi rendszer hőskorának nyugodt környezetében, rendelkezésre álló idő és szisztematikusan ütemezett akarat találkozása eredményeképpen a több periódusban kiépült síkvidéki vár, a 13. század végi alapítástól a 18. század közepéig klasszikus fejlődés ívet leíró erősség történetének olvasókönyvszerű kibontására vállalkozott Horler Miklós, a hazai műem-

1. kép A helyreállított vár udvarszíni alaprajza. Közli: TKM 138.

lékvédelem nemzetközi szinten is elismert és legismertebb alakja. Munkatársa *Mendele Ferenc* volt (1. kép).

A helyreállítás módszere szikáran didaktikus ugyanakkor érzelmekkel telített. Horlerék nem tettek mást, mint vállalásukban biztos haladva: a meglévő kifejtését, feltárását, a legszükségesebb továbbírását adták. Tette ezt annak érdekében, hogy a 3 fő jellemző építési periódusában létrejött erősség 20. század elején talált „kialakult formáját” értelmezhetővé, befogadhatóvá tegye – nem pedig egy korszak kiemeléssel egy periódus romantikus, de hamis képét adja (2. kép). A 18. század utolsó harmadától magtárként funkcionáló épületegyüttes megőrzött formája valójában egyik elemében sem adta teljességgel fénykorának megfelelő képét. A tervezői feladat a nyugodt ritmusban haladó feltárások és szélesebb történeti összefüggésekből összeálló mozaikok kirakását kívánta. Nem elhanyagolható

Horler széleskörű tudományos ismerete sem: a budai királyi vári építkezések, a nyéki királyi nyaraló villa, Siklós és Visegrád „szerelme” itt táptalajra lelhetett. Az előkerült faragott kőtöredékek és szerkezeti műrészletek² nagy pontossággal rajzoltak ki számára a 15-16. század fordulójáról egy jól körülírható stíluskapcsolat-kört, melyben a simontornyán épített Buzlay Mózes udvarmesteren keresztül a Mátyás és legfőképp Ulászló idejében megvalósult budai és Buda-környéki építkezések urbinói olasz és wavel-i lengyel párhuzamokhoz korreláltak.³ A feltárások adta – szó szerinti – alapok nagy egyértelműséggel biztosították a reneszánsz várkastély ékének számító belső udvari többszintes loggia kiépítésének lehetőségét (még ha számot is kellett vetni azzal, hogy a földszinti vaskos (gótikus eredetű) pillérek ritmikája más axis-távot ad ki a felette álló oszlop-ívezet szerkeszthető rendjéhez képest).⁴ A történeti adatok és fennmaradt részletek

2. kép A vár „talált képe” délkelet felől

innentől vitték a beavatkozás fő irányvonalát: a legdominánsabb műforma létrejöttét a fennmaradt oszlop, bázis és ballusztrád-elemek adták, melyből az emeleti oszlop-ívezetes loggia két axisának megidézésével, „rekonstrukciójával” az elmesélhető történelem fő motívuma adottá vált. A csatlakozó szerkezetek-elemek, a bizonyosság szintjén a falak által őrzött lenyomatokból kiindulva csak a legszükségesebb mértékben, az értelmezhetőség határáig kerültek kiépítésre. Ami utána van, az a velencei karta hazai szellemisége örökítőjének örömjátéka.⁵ A közel négyzetes udvar délkeleti sarkában minden lejátszódik, mely által „meg kell őriznie a műemlék kivételes jellegét a céllal, hogy konzerválja és feltárja annak esztétikai és történeti értékét. A régi állapot és a hiteles dokumentumok tiszteletben tartására támaszkodik, de megáll ott, ahol a hipotézis kezdődik” elvének megfelelően. A vasos pilléres árkád felett a könnyed reneszánsz ballusztrádos loggia mértániai íve szökell fel, de felette a bizonyíthatóan egykoron létező, de teljességgel meg nem ismerhető forma már töredé-

kesen kerül kijelölésre, és a déli faltestre átfordulva az elindított faszerkezetű fedett gyilokjáró már valójában túl is fut a hitelesség megítélésének szigorú mércéjén. De ezzel az érzelmes bátorkodással válik elmesélhetővé a csak alapfaliban fennmaradt, a belső udvar lezáró nyugati falon „feltételezhetően” végigfutó védműelem. A karta szellemiségének markáns, ennél fogva szinte demonstratív jele az első emeleti loggia öregtoronyra átforduló szintjének megmutatása: a kőkonzol-töredékek adta „bizonyosságot” ki nem használva a rekonstruált első axis után a loggia-lemez megjelenítését alátámasztás nélküli, konzolosan elkeskenyedő, mérnökien merész, szinte már meghökkentő vékonyságú vasbeton lemez jeleníti meg (3. kép).

A láthatóan szeretett műrészlet közvetlen közelségében feltűnő a nyílásrekonstrukciók műemlékes építésztervezői műfogásainak tárháza. A helyben megtartott restaurált kapukeretezés (4. kép), másolatban (részben) újrafaragott kőkeresztes ablak (5. kép), az idom (vagy faragott) téglából tagozottsággal megidézett reneszánszra

3. kép A belső udvari loggia-rekonstrukció a délkeleti sarokban

4. kép A várudvar déli falán „kartásan” továbbvezetett loggia-lemez

5. kép Reneszánsz kőkeresztes ablak – eredeti vagy kiegészített?

utaló szemöldökös ajtó (6. kép), a nyílásba illesztett üvegfelületbe ültetett acél-fa konstrukció (7. ábra). A keleti szárny esetében a falomládékban megtalált töredékekből hitelesen rekonstruálható kőkeresztes ablakok, míg az öregtorony esetében azoknak faragott téglából való megépítése volt az elv⁶ (8. kép). A keleti szárny külső oldali homlokzatrajza a leginkább teljességében rekonstruált reneszánsz palotahomlokzatunk (egyike), melynek fennmaradását a 19. században eléje épített magas fél nyeregtetős lakóháznak köszönheti (9. ábra). Ugyanezen szárny belső, udvari oldala a gazdasági használat miatt leginkább átalakult változatból mértékletességgel (ritmusos, az egykori belső szobaegységekhez logikusan illesztett, és falstruktúrából bizonyítható helyen rögzített) kiépítésével azonban inkább a megidéző formamegidézést választja (10. kép). Az épületegyüttes két egymástól távoli pontjában érhető tetten a fel-tárásból megismerhetőre alapozó bemutató metódus két végpontja: míg a kaputorony kapuzatának kőkerete a később ráarakódott rétegek alól kibontva, helyben tartva ma is emelő-hidas formáját jeleníti meg a déli oldal a múzeum főbejáratát alkotva (11. kép), addig az északi szárny

6. kép Didaktikus utalás faragott téglával

7. kép Nyílásban új ajtó – egyértelműen mai

8. kép A déli öregtorony, mellette a kiegészített lépcsőtorny, mögötte takarásban a kaputorony

9. kép A körítő védmű idején épült falerosítás, mely a keleti palotaszárny ritmusos reneszánsz ablakosrába belevág, de feltűnnek a gótikus kettős ablakok is

10. kép A keleti palotaszárny udvari homlokzata – szabad kompozíció

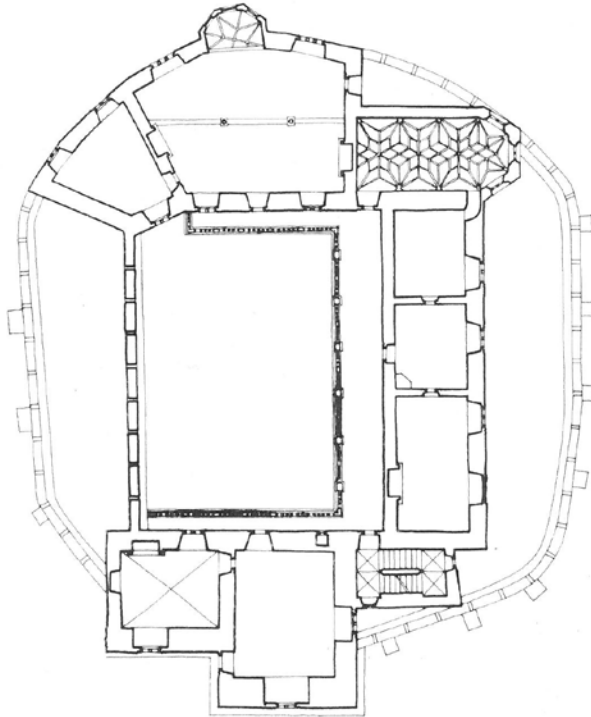
11. kép A lépcsőtorny „új” ablaka és a megnyitott egykori kapuhoz vezető, egykoron várárok felett „átlebegő vasbeton” híd, ami a mai terepviszonyok miatt könnyed lépcső

12. kép Kőtöredék és műkő részlete

udvari oldalán anastylosis jelleggel, szinte installációszerű bemutatása történik az üvegfalba illesztve a gótikus kapuzat-töredéknek, mely kopottas töredékeket látványos épségű műkö anyagú szemöldökök egészíti ki teljessé (12. kép).

A velencei karta szellemisége az udvar ezen északi szegmensében érhető tetten legfőképp. A 13. századi (lovag)vár alapjait egykoron egy torony és kapuépítmény adta, melyhez dél felé csatlakozott a közel négyzetes udvar. Ennek későbbi beépülte a Lackfiak idején a 14. század derekán (keleti gótikus palotaszárny), majd a Garaiak idején a 15. század közepén (déli új kaputorony, az előzmények jelentős átépítése, valamint második erődtízesi öv) eredményezte azt a formát, mely az 1509-es évre a kiépült díszes erősség fénykorát jelentette. Éppen az északi szárny maradt fenn legkevésbé az utókor számára a 20. századra, pedig e helyen állhatott díszes zárterkélyével a közepén két oszloppal megtámasztott emeleti nagyterem, alatta a középpillérré lefutó gótikus boltozattal fedett lovagterem és a keleti palotaszárny csatlakozásánál pedig egy a kétszintnyi belmagasságú, csillagmintázatú hálóboltozattal fedett gótikus kápolna állhatott

13. kép Az I. emelet rekonstruált alaprajza az 1509. évi átépítés után. Közli: Horler-Tabajdi, 11.

14. kép Az északi szárny helyén létrehozott emeleti zárterkély-jelölés, falmagassítás és a mögé elbúvó korszerű kőtár

15. kép Átlátható installációs tér a lovagterem töredékes pillérének beillesztésével és boltzata rajzolatának megjelenítésével.

16. kép Vállaltan mai és őszinte – az elpusztult északi szárny helyén létrehozott egyszintes kőtár-épület

17. Kép Hártyszerű felületekkel alkotott kortárs kubus

18. Kép A déli épületszárny oromzatos lezárása, utalással a nyugati falszakaszhoz csatlakozásra

19. kép Lőréses pártázatos „bemutatása” a körítő védmű-falnak látványosan újszerű anyaghasználattal.

(13. kép). Azonban mindebből a kötőrédek sokaságán túl semmi sem maradt – így e helyütt Horler a „nemzetközi standard” szellemében kortárs épülettömeget tervezett. A múzeumi teret egyszintes, közties letámasztások nélküli, vázas szerkezetű könnyed épületként fogalmazta meg, mely az északi íves lezáró faltest magasítása mögé elbújik (14. kép), az udvar felől azonban teljes kortárs megjelenésével egyértelműen mutatja a meg nem mintázható történeti épület helyén maiságát. Ami e „beavatkozásokat illeti: az esztétikai vagy műszaki okból elkerülhetetlennek minősített mindennemű kiegészítés építészeti alkotásnak minősül, s mint ilyen, korának jegyeit kell magán viselnie.” A korszak építészeti felfogásában mindez tehát a '60-as évek végén a modern építészet formanyelvén materializálódott (14. kép). A vastag téglakörítő falakra acélváz támaszkodik, hogy az udvari oldalon a kopilit üveg mögött vékony hengerelt szelvényeivel az egykori falakra felülve hordozza a belsőépítészeti formálásában a boltozatmezők osztására utaló tagolású sík kialakítású fatáblás álmennyezetet (15. kép). A neutrális forma meggyőző ere-

20. kép A továbbépített lépcsőtér nyers vasbeton födeme

21. kép Új és régi felületek vakolt és vakolatlan képi megjelenése

22. kép Korszerű muzeológiai bemutatás: kőtöredékekből ablak rekonstrukciója minimalista acél állványon

23. kép „In-situ” (?) kandalló

24. kép A lovagterem középpillére a kortárs kőtár épületben eredeti helyzetben, de téri adottságaival nem számoló magasságban elhelyezett födémrel, melyen ugyanakkor megmutatkozik a valószínűsíthető boltozati rendszer rajzolata

25. kép Síkváltások skandináv minőségű részleteképzéssel

26. kép Precíz részletképzés, gondos kivitelezéssel

27. kép Kissé értelmezhetetlen viszony, de legalább élményszerűen használható installáció

je a várudvarban egyértelmű: a masszív tömör téglafalak plasztikus felületei mellett az üveg-palló homlokzat síkszerű és markánsan éteri felületszerűségével kortárs elem a kompozícióban (16. kép) Az egymásmellettség még szembetű-nőbb az egykori kápolna helyén: a részlegesen felfalazott vastag védműfal felett szinte ellebeg-ni látszik a kollázsszerű üveghártya alkotta kubusos elem (17. kép).

Mínta egy kompozíció önkép-rajzolatának mesteri futamait látnánk – a kritikai vonal két ele-mére visszatérve: a nyílászárók játékossága a ter-vezőként járható utak sokszínűségét kívánja (még) felmutatni. A Garaiak idején már szinte álló, de Buzlay Mózes főudvarmester alatt 1509-re (véltetően) teljes pompájában kiépült várkastélyhoz jóval több adata és in-situ téri dimenzió-ban megjelenő szerkezete adott volt, mégsem álmolta meg az Anjou-kori fényességű főnemesi központot. A 20. század elejére rögzült formájá-ban már több száz éve fennálló 'objet trouvé' alapstruktúrájára visszatisztította, de csak a leg-szükségesebb értelmező kiegészítésekkel látta el: a belső udvari loggia-részlet díszletszerűsége tö-redekességében még a karta szellemében kísérl-etként megállja a helyét, az ablakok formahű újra-

faragása és falszövetből eredeztetett, de végső soron tervezői döntéssel megadott beillesztései azonban semmiféleképpen nem illeszkednek a korszellem main-stream-jéhez. A palotaszárnyat az általa hitelesnek gondolt háromszintes loggia-hoz nem igazítja, nem építi tovább egy szinttel – de a lépcsőtornyot minden további nélkül meg-magasítja funkcionálisból (2. kép). A kapu-torony nyugati falát oromzatosan felmagasítja a valószínűsíthetően csatlakozó nyugati várfal-be-építésre utalva (18. kép) – de az öregtorony sisak-ját gerinccel alkotott kontyolt nyeregteret cseré-li. A körítőfal egy szakaszát az árokban bedőlve egyben megtalált lőréses faltömb alapján egy je-lentős szakaszon megépíti (19. kép), de a lépcső-torony belső fal és boltozati felületeinél nem min-dig következetesen hagy nyersen, burkol vagy vakol szakaszokat (20-21. kép). Miközben a kötő-redékek plasztikus összeillesztését adja a kiállító-terben idomacél-elemekből finoman összeállított állványzaton (22. kép), a kevesebb mint 40 %-nyi kötőredékből szimmetria alapján kandallót épít be „nem csak utalás jelleggel” szobabelsőbe (23. kép). Muzeológiai profizmus, didaktikus síkváltá-sok, precíz részletképzés, de egyszerre anyagmi-

28. kép Mérnökien precíz szerkezeti részletek tárgyelemként parkrészletbe komponálva

nősséggel jelölt átmenetek adta torlódások, szűkszavú épületszerkezetek (24-28. kép).

Mínta egy kompozíció önkép-rajzolatának mesteri futamait látnánk – kicsit visszatérve a kritikai vonal két elemére: a nyílászárók játékosága a tervezőként járható utak sokszínűségét kívánja (még) felmutatni. Ne feledjük: a '64-es velencei karta után éppen csak néhány évvel járunk. A művészi ambíciózusság ugyanakkor szikár tartással merevedik a rég elpusztult északi épültre-szek esetében. De most, ma „visszanézve” e diverzifikalitást, tárul fel az alkotói nagyság. Didaktikus következetességű mérnök – érzékeny ihletettségű kompozitőr. Konstellációkból álmodat alkotó – realitásokból anyagiasan megvalósi-

29. kép A bejárati kapu címerei a vár főbb építési periódusaira utalnak - a játékoság határán túl

tó. Egyértelműsítőn szűkszavú – variációkat mesélő. Személyeskedően konspiratív – végleteleg hiteles. Az előttünk álló *simontornyai* vár egyik sem – és mindegyik egyszerre.

JEGYZETEK

1. Részlet, kiemelés a szerzőtől: Horler Miklós – H. Tabajdi Márta: *A simontornyai vár*. Tolna Megyei Tanács – Bérei Balogh Ádám Megyei Múzeum, Szekszárd 1987. 23-26.
2. Lócsy Erzsébet: Előzetes jelentés a simontornyai várban végzett építéstörténeti kutatásról (1960, 1964-66) *Archeológiai Értesítő* 1974/1. 127-138.

3. Horler Miklós: A buda-nyéki villa királyi épületei. *Ars Hungarica* Vol. 14. (1986) No.1. 51-80.; újabb: Horler Miklós: Újabb adalékok a buda-nyéki királyi villa épületeinek történetéhez. In: Vadas Ferenc (szerk.): *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Hild-Ybl alapítvány, Budapest 2004. 53-65.; Buda kapcsán: Farbaky Péter: A budai középkori királyi palota díszudvara. *Ars Hungarica* Vol.16. (1988) No.2. 143-171.; Visegrád kapcsán: Buzás Gergely: Reneszánsz oszlop a visegrádi palota díszudvaráról. In: Farbaky Péter – Spekner Enikő – Szende Katalin – Véghe András (szerk.): *Hunyadi Mátyás, a király. Hagymány és megújulás a királyi udvarban 1458-1490*. (Kiállítási katalógus.) Budapesti Történeti Múzeum, Budapest 2008. 333-334.
4. A loggia és a kőtöredékek adta rekonstrukciók lehetőségén, azok stíluskapcsolatok által összehasonlító elemzését adja: Buzás Gergely: Balusztrádos loggiák a magyar kora reneszánsz építészetben. *Castrum* Vol. 8. (2008) 71-108.
5. A Velencei Karta szellemiségéről: Major Máté (et. al.): *A velencei carta és a magyar műemlékvédelem*. Az ICOMOS magyar tagozatának kiadványai, Budapest 1967. Benne: Horler Miklós: A Velencei Carta és a magyar műemlékvédelem időszertü elvi kérdései. i.m. 6-26.; A műemléki felügyelőség létrejöttéről és a kezdeti évekről – élményszerű visszaemlékezés: Dercsényi Dezső: *Mai magyar műemlékvédelem*. Magvető Kiadó, Budapest 1980.
6. A korabeli műemlékvédelem elvi és módszertani kérdéseinek egyike e technika, lásd Simontornya kapcsán kiemeli: Császár László (et.al): *A műemlékvédelem Magyarországon*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest 1983. 56.

AUS DEM INHALT

Zorán Vukoszávlyev: *Denkmalschutz und Integrität*

Gebäude, die die kulturellen Traditionen unseres Landes, Städte und Dörfer tragen und - als herausragende Schätze der Umwelt - ihre Bilder definieren und unsere historische und nationale Identität gestalten, sind Teil des unersetzbaren Erbes der Geschichte, Kultur und Kunst unseres Landes. Diese Gebäude als Denkmäler sind - unabhängig von ihrer Eigentümerschaft - gemeinsame Kulturschätze der gesamten Nation, und es bedarf nationaler Kooperation, um sie zu schützen. Es ist ein öffentliches Interesse, ihre Erhaltung und angemessene Nutzung sicherzustellen und sie der gesamten Gesellschaft zugänglich zu machen. 229

András Fülöp: *Eine Barockkirche an der Grenze von Somogy und Tolna County. Daten zur Geschichte der römisch-katholischen Kirche in Kánya*

Das Dorf Kánya befindet sich im Komitat Somogy, südlich von Tab, zwischen malerischen Hügeln. Über den Name des Dorfes fällt diejenigen, die in Archäologie bewandert sind, wahrscheinlich die berühmte wagenförmige Urne ein. Der aus der Spätbronzezeit – frühe Eisenzeit stammende Fund kam in der 1930-er Jahre zum Vorschein in der Grenze des Dorfes, und heutzutage kann man im Mór Wosinszky Museum in Szekszárd ansehen. Jetzt möchten wir aber über die andere Sehenswürdigkeit des Dorfes, über die Römisch-Katholische Kirche diskutieren. Die Baugeschichte der kleinen Barockkirche enthält das gemeinsame Schicksal der südtransdanubischen kirchlichen Orte. Die Kirche steht bei der Mündung des nord-südlichen Wegs zwischen Tab und Bedegkér und des in diesem vom Osten, von Tengőd beitretenden Wegs. Die Renovierung der Fassaden begann aus Bewerbungsförderung am Ende 2013. 233

Dominika Gál-Hevér - Szabolcs Gál: *In Gemeinschaft am Tisch des Herrn*

Die Forschung konzentriert sich auf die calvinistische Linie der Reformation und ihre Kirchenkonstruktion, deren Epoche bisher wenig analysiert wurde. Im ungarischen Kirchenbau um die Jahrhundertwende wurde die Frage nach der Identifizierung des reformierten Kirchenbaus formuliert. Samu Pecz betonte die gemeinschaftliche Gestaltung des Raumes und der Zentrumbildung, er identifizierte sie als typische Raumform in der ungarischen Praxis, später - nach einem halben Jahrhundert - gab István Medgyaszay eine Analyse über die aktuellen Tendenzen. Doch die ideale Raumform war theologisch nicht genau definiert, die architektonischen Verpflichtungen zeigen eine gut identifizierbare Formeinheit durch die Theorie und die implementierten Kirchen. 244

Rita Karácsony: *Das Leben und Werk von Architekten, die im Jahre 1956 ins Ausland gezwungen wurden - Daten einer einjährigen architektonischen Untersuchung*

Nach der Revolution 1956 mussten viele Architekten und Architekt-Studenten aus Ungarn Zuflucht suchen. Während meiner einjährigen Forschung habe ich die Antworten auf solche Fragen gesucht, zum Beispiel welche Rolle die ungarische Unterricht und Erfahrungen während ihrer ausländischen Karriere spielte. Wie konnten sie die neuesten architektonischen Trends nach den ungarischen Erfahrungen anpassen? Mein Hauptziel war es daneben, mich mit den noch lebenden, 1956 ins Ausland fliehenden Architekten zu treffen und ihre Geschichten zu dokumentieren. In dieser Arbeit werden Pläne und Gebäude aus dem Zusammenhang herausgenommen, aber sie stellen gut dar, wer nach 1956 nach der Ansiedlung im Ausland welche Richtung wählte. Der Beginn der Karriere im Ausland wurde in fast allen Fällen durch die Erfahrungen an der Universität und in der eigenen und von den Staats- und (Kreis-) Räten beeinflusst. Die Architekten, die im Jahre 1956 ins Ausland gezwungen wurden, schlossen sich schnell der internationalen Architektur an, in der er sich definitiv an den Richtlinien einiger Tutoren und Meister an der Universität und ihren ersten ungarischen Arbeitsplätzen beteiligte. Sie hatten jedoch nicht die Möglichkeit, in der Entdeckung neuer Linien der ungarischen Architektur teilzunehmen. Mit einer mehr in die Tiefe gehenden Recherche der Karriere könnte eine Möglichkeit eröffnet werden, ungarische Pläne zu recherchieren, die auch im internationalen Kontext zu würdigen sind. 276

Erzsébet Urbán: Hinter die Wand verborgen. Die Wiederherstellung des Palastes Salm und Schwarzenberg, mit der Ausgestaltung eines neuen gemeinsamen Empfangsgebäudes

Eines des signifikantesten Bauerbe besitzendes Gebiet von Prag ist das Burgviertel, dessen wesentlicher Teil ist der Hrad Platz, dessen historischen Gebäuden während der Jahrhunderten vielfach umgebaut und rekonstruiert wurden. Nach der Zerstörungen durch Feuerbrünste, und der Umbauten wegen der Besitzerwechseln, die allerdings eine hohe baukünstlerische Qualität erweisen, infolge der nach dem Zweiten Weltkrieg realisierende politische Transformation die zwei emblematische Gebäuden des Platzes – das Palais Salm und das Palais Schwarzenberg – wurden in staatlichem Eigentum genommen, von hier aus waren nur wenige Quellen zu den regelmäßigen professionellen denkmalpflegerischen Arbeiten erreichbar. Die intensive Forschung der historischen Schichten der Gebäude trat bloß am Anfang der 2000-er Jahre in den Mittelpunkt der professionellen Aufmerksamkeit. In dieser Zeit übernahm die Nationalgalerie die Palais und ihr Ziel war die Errichtung mit einem Empfangsbüro gebundener Bildergalerie und eines Besucherzentrums. Parallel mit der äußeren und inneren denkmalpflegerischen Renovierung war wichtiger Teil der Planung die Platzierung des zeitgenössischen Empfangsbüros und die architektonische Formulierung. Die Bewerbung, die gewonnen hat des Tenders mit mehreren Runden sichert die historische Straßenansicht mit einer Lösung, die sie in den Innenhof zwischen den Palästen integriert. Ziel der Studie ist es, den renovierten Gebäudekomplex von der konzeptionellen Planung bis zur detaillierten Umsetzung abzubilden zu repräsentieren. 295

Zorán Vukoszávlyev: Die Rekonstruktion der Festung Simontornya in den Jahren 1964-75

„...die im 13. Jahrhundert gegründete Burg von Simontornya ist heute eines der kulturellen Zentren des Komitats Tolna. Die Episoden seiner langen, vielfältigen und wechselvollen Geschichte sollten - entsprechend der Intention der Denkmalrenovierung - von den Mauern, Fenstern, Türen, Innenräumen und Außenmassen der Burg abgelesen werden. Die Renovierung des Denkmals im letzten Jahrhundert hätte ein „schönes“, aber simuliertes Renaissanceschloss oder eine romantische, von Anjou stammende Ritterburg daraus entstehen lassen. Die Burg von Simontornya ist keines von ihnen - und es ist jedes zur gleichen Zeit. Es demonstriert authentisch die Zeichen der Größe und Tragik der Vergangenheit in all ihren Details, mit ihrer Darstellung sowie mit ihrer kulturellen Funktion möchte sie der Entwicklung unserer nationalen Selbsterkenntnis dienen.“ / So wie wir den meisterhaften Lauf des Selbstporträts einer Komposition sehen konnten - ein wenig Rückkehr zu den zwei Elementen der kritischen Linie: die Verspieltheit der Türen und Fenster würde gerne die Vielfalt der realisierbaren Wege des Architekten darstellen. Vergiss nicht: Wir sind nur wenige Jahre nach dem Venice Carter von 1964. Gleichzeitig verfestigt sich der künstlerische Ehrgeiz bei den längst zerstörten Gebäudeteilen zu einer hageren Haltung. Aber jetzt, heute rückblickend auf diese Diversifikation, offenbart sich die künstlerische Größe. Didaktisch konsistenter Ingenieur - sensibel inspirierter Komponist. Jemand, der Träume aus Konstellationen schafft - jemand, der Realität materialistisch realisiert. Klar knapp – Variationen erzählend. Personalisiert konspirativ- extrem authentisch. Die Burg von Simontornya, die vor uns steht, ist keine von ihnen - und alle zur gleichen Zeit. 310

Márta Velladics: Unseres 21. Jahrhundert

Der Lenkungsausschuss für Kultur, Kulturerbe und Landschaft des Europäischen Rates arbeitete zwischen 2015 und 2016 eine Strategie für das 21. Jahrhundert des europäischen Kulturerbes aus. Ihr Ziel ist, Empfehlungen auszusprechen, die dazu beitragen, das kulturelle Erbe und seine Integration in das europäische soziale, wirtschaftliche und kulturelle Milieu und Kontext zu erhalten und zu nutzen. Die Strategie 21 analysiert die drei Hauptkomponenten des *Faro-Aktionsplans (Rahmenkonvention des Europarates über den Wert des Kulturerbes)*, skizziert ihre Wechselwirkungen mit dem kulturellen Erbe, erklärt Probleme und hilft dem Konsens mit Beispielen. Eine der Komponenten ist die soziale Komponente, sie nutzt die Komponenten des Erbes, um soziale Balance, Vielfarbigkeit und partizipative Regierung zu verwirklichen. Der zweite Aspekt betrifft die territoriale und wirtschaftliche Entwicklung, das Erbe als ein Faktor, der wirtschaftliche Anreize für eine nachhaltige Entwicklung bietet, die sich auf lokale Quellen wie Tourismus und Beschäftigung stützt. Die dritte Komponente ist Wissen und Bildung, der Schutz von Bildung und Forschung, die Verwirklichung des lebenslangen Lernens, die Darstellung von Qualität. Die durch die Strategie 21 erklärten komplexen Herausforderungen können durch eine integrierte institutionelle Struktur mit professionell fundierter Arbeit gelöst werden. Was bedeutet das 21. Jahrhundert für das ungarische Erbe? Es braucht festgelegte Prinzipien, eine sorgfältig formulierte Strategie, die auch die Strategie bezüglich der Denkmäler beinhaltet. 310